

Cieszyn, 13.05.2026 r.

Prof. dr hab. Alina Szczurek-Boruta
Uniwersytet Śląski w Katowicach

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Pani mgr Barbary Baczyńskiej

pt. „*Czas wolny i jego funkcje w procesie rewalidacji*

uczniów niepełnosprawnych intelektualnie”,

przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Małgorzaty Orłowskiej, prof. AWSB
realizowanej na Wydziale Nauk Stosowanych Akademii WSB w Dąbrowie Górniczej

Oceny przedstawionej mi do recenzji rozprawy doktorskiej dokonam w oparciu o kryteria wynikające z art. 187 ustęp 1-4 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r. poz. 1668 z późn. zm.).

Kolejno poddam ocenie: oryginalność pracy i jej znaczenie (w aspekcie jej tematu, zakresu badań oraz poziomu oryginalności postawionego problemu naukowego i jego rozwiązania); zasadność i komplementarność przedstawionych w rozprawie podstaw teoretycznych i poziomu ogólnej wiedzy teoretycznej Kandydatki w dyscyplinie, dyscyplinach w zakresie podejmowanego tematu; zasadność i poprawność przyjętych rozwiązań metodologicznych oraz zastosowanych procedur badawczych; charakter i poziom analiz empirycznych, sposób ich prezentacji oraz adekwatność wniosków.

Oryginalność pracy i jej znaczenie

Recenzowana praca jest utrzymana w konwencji ścjentystycznej i interdyscyplinarnej optyce badawczej. Rozpatrywana z tej perspektywy musi być uznana za udaną próbę naświetlenia oraz interpretowania złożonego teoretycznie i metodologicznie zagadnienia czasu wolnego i jego funkcji w procesie rewalidacji uczniów niepełnosprawnych intelektualnie.

Praca podejmuje aktualną i ważną problematykę. Wprowadza w obszary rozważań dotyczących głównie pedagogiki specjalnej, pedagogiki czasu wolnego – o czym Autorka pisze w rozdziale 1 (s. 10), ale także pedagogiki społecznej i pedagogiki międzykulturowej. Stąd też analizy teoretyczno-badawcze ukierunkowujące działania praktyczno-wdrożeniowe w pedagogice stają się niezwykle cenne. We wstępie Autorka pisze „praca podejmuje

oryginalną próbę opisanie funkcji czasu wolnego w procesie rewalidacji, właśnie z perspektywy dziecka z niepełnosprawnością intelektualną.” (s. 4)

Temat wypełnia lukę w literaturze i w badaniach nad czasem wolnym uczniów niepełnosprawnych intelektualnie. Jest oryginalny z kilku powodów: 1. ukazuje problematykę czasu wolnego z perspektywy dziecka z niepełnosprawnością intelektualną, kluczową rolę odgrywa tu głos uczniów z niepełnosprawnością intelektualną (podejście podmiotowe do dziecka); 2. ujmuje odpoczynek, zabawę, zajęcia rozwijające jako przestrzenie wspierające proces rewalidacji dziecka; 3. postuluje rozwijanie umiejętności wykorzystania czasu wolnego jako narzędzia samorealizacji, integracji; 4. odnosi badaną problematykę do życia społecznego i fundamentalnych kręgów środowiskowych. O czym Autorka pisze na s. 4: *„Czas wolny i jego funkcje (odpoczynek, zabawa, zajęcia rozwijające) (...) Staje się przestrzenią wspierającą proces rewalidacji, związany z rozwojem emocjonalnym, społecznym i edukacyjnym dziecka” (...)* „czas wolny, a zwłaszcza jego funkcje, może być traktowany jako narzędzie samorealizacji, integracji”(…) Oddanie głosu dziecku, także temu z niepełnosprawnością intelektualną, zgodne jest z podejściem konstruktywistycznym, według którego wiedzę o świecie tworzy się właśnie przez doświadczenia jednostki”.

W części teoretycznej mgr Barbara Baczyńska dokonała przeglądu literatury z zakresu pedagogiki specjalnej, pedagogiki społecznej i pedagogiki czasu wolnego (dobór, selekcja, ocena dokonane z punktu widzenia problemu naukowego); zbudowała model teoretyczny badań, w którym powiązała funkcje czasu wolnego (odpoczynek, zabawa, zajęcia rozwijające) z trzema obszarami rewalidacji (emocjonalny, społeczny, edukacyjny) oraz z wybranymi kręgami środowiskowymi jako ramami, w których dzieci z niepełnosprawnością intelektualną funkcjonują i które warunkują ich rozwój; dokonała selekcji ważnych czynników, potencjalnie istotnych dla efektywności procesu rewalidacji. W części badawczej podjęła udaną próbę skonfrontowania założonego idealnego modelu z uzyskanym obrazem realnym.

Podkreślić należy przede wszystkim walor aktualności i praktyczno-wdrożeniowy wykorzystania wyników badań w pracy z osobami niepełnosprawnymi, by podnieść i poprawić ich jakość życia tj. optymalne funkcjonowanie w bieżących i przyszłych rolach społecznych.

Humanistyczne i inkluzyjne podejście przedstawione w pracy ma jak najbardziej aktualny i pożądaný kierunek uwzględniający dokonujące się przemiany społeczne.

W oparciu o przedstawione argumenty można stwierdzić, że znaczenie recenzowanej rozprawy doktorskiej jest wysokie w aspekcie obranego tematu, zakresu badań, poziomu oryginalności postawionego problemu naukowego, rozwiązań metodologicznych oraz zastosowanych procedur badawczych.

Zasadność i komplementarność przedstawionych podstaw teoretycznych i poziomu ogólnej wiedzy teoretycznej Kandydatki w dyscyplinie, dyscyplinach w zakresie podejmowanego tematu

Podstawę teoretyczną wyróżnia aktualna i reprezentatywna dla podejmowanego tematu baza źródłowa, dająca możliwość opisania badanych zagadnień. W części pierwszej zawarte są dwa rozdziały teoretyczne.

W rozdziale pierwszym przedstawiono problematykę czasu wolnego na tle literatury przedmiotu, omawiając definicje czasu wolnego od współczesnych, wielowymiarowych, po klasyczne i tradycyjne, pokazując przekształcanie się pojęcia oraz wyrastanie z tradycji. Autorka dokonuje przeglądu rozważań podejmowanych na gruncie socjologii (m.in. Dorota Mroczkowska 2020); pedagogiki społecznej (Małgorzata Orłowska, 2015), ukazuje polskie i zagraniczne perspektywy w podejściu do czasu wolnego, przywołuje autorów tradycyjnie zajmujących się tą problematyką (H. Radlińska, B. Suchodolski, T. Wujek i inni). Dokonany przegląd jest wystarczający i reprezentatywny z perspektywy pedagogiki zwłaszcza pedagogiki społecznej, pedagogiki czasu wolnego.

Następnie prezentuje stanowisko dotyczące czasu wolnego uczniów z niepełnosprawnością intelektualną (s. 16-17, za: Leszkiem Plota, 2012). Wartościowe jest zwrócenie uwagi na współczesne znaczenie przypisywane czasowi wolnemu jako przestrzeni rozwoju oraz znaczenie czasu wolnego w kształtowaniu zdolności do samodzielnego wyboru.

Charakteryzując budżet czasu wolnego Autorka przywołuje dane Głównego Urzędu Statystycznego z 2023 roku, definiuje czas wolny osób niepełnosprawnych (za: W. Sroczyńskim, s. 19); funkcje (począwszy od A. Kamińskiego po współczesnych) odnosi do środowiskowych uwarunkowań (wzmianka s. 24), wskazuje na formy uczestnictwa w czasie wolnym (za: A. Kamińskim, R. Wroczyńskim, M. Czerepaniak-Walczak), przedstawia stan badań nad czasem wolnym uczniów z niepełnosprawnością intelektualną. Przyjmuje i uzasadnia rozumienie czasu wolnego za Marią Czerepaniak-Walczak (2007), akcentujące wymiar podmiotowy, społeczny i kulturowy czasu wolnego.

Kandydatka umiejętnie odnosi teorię do zaplanowanych poczynąń badawczych. I tak arkusz ewidencji struktury dnia ucznia z niepełnosprawnością intelektualną konstruuje uwzględniając przywołane grupy czynności wykonywane przez osoby w czasie wolnym (za: Kamińskim, s. 19-27); charakteryzuje budżet czasu (grupy czynności, formy zagospodarowania czasu wolnego wykorzystując dane statystyczne GUS) (s. 17-19).

Przedstawia stan badań nad czasem wolnym uczniów z niepełnosprawnością intelektualną, m.in. wyniki badań Jacka Bleszyńskiego dotyczące dziecka niepełnosprawnego w stopniu lekkim (s. 27-38).

Kandydatka przywołuje badania polskie i zagraniczne, rozpoznaje aktualną wiedzę w zakresie tematu badań. W kontekście literatury przedmiotu wskazuje na to, że czas wolny nie jest wykorzystywany jako narzędzie rewalidacyjne dla rozwoju dziecka (s. 38).

W części poświęconej niepełnosprawności (rozdział 2, s. 39-47) przedstawiono pojęcie niepełnosprawności w literaturze polskiej (poczynając od Marii Grzegorzewskiej) i kryteria diagnostyczne niepełnosprawności, widać tu dobre osadzenie w klasyfikacjach Amerykańskiego Towarzystwa Psychiatrycznego a także Światowej Organizacji Zdrowia ICD-11 oraz DSM-5-TR s. 44-46, które to klasyfikacje są używane w systemach diagnostyczno-klasyfikacyjnych. Autorka przywołuje aktualne podejście do niepełnosprawności, do dziecka z niepełnosprawnością intelektualną, tj. traktowania „jako aktywnego uczestnika procesów rozwojowych, edukacyjnych, społecznych” (s. 46), w tym kontekście wskazuje na wsparcie naturalne, ogólne, bezpłatne, specjalistyczne wtedy, gdy pojawia się taka konieczność i potrzeba.

W rozdziale 3 (s. 48-55) przedstawiono problematykę rewalidacji, znaczenie terminu w polskiej literaturze, wskazano na model rewalidacji społecznej osób niepełnosprawnych Aleksandra Hulka (bez opisu), cele rewalidacji, w ujęciu pedagogiki rewalidacyjnej A. Hulka i pedagogiki specjalnej, w ujęciu J. Bleszyńskiego. W podpunkcie 3.3. *Rewalidacyjna wartość czasu wolnego*, ukazano czas wolny jako narzędzie/wsparcie procesu rewalidacji w obszarze emocjonalno-społecznym, tj. „czas w pełni wykorzystujący wszystkie funkcje” (s. 52), formy spędzania czasu wolnego przez dzieci i młodzież z niepełnosprawnością (s. 53-56).

Część pierwsza rozprawy doktorskiej przedstawia istotę poruszanej problematyki, nie podejmując pobocznych tematów i problemów. Rozdziały teoretyczne są spójne pod względem logicznym i wartościowe w sensie kognitywnym. Część teoretyczna pracy oparta jest na reprezentatywnej i aktualnej literaturze dla przyjętego przedmiotu badań i świadczy o tym, że Autorka posiada umiejętności naukowego wglądu w przedmiot badań oraz syntetycznie analizuje treści zawarte w literaturze przedmiotu. Szkoda, że Autorka nie odniosła się krytycznie do podejść prezentowanych przez pedagogów specjalnych, społecznych i innych specjalistów. Uważam to za ważny aspekt refleksyjności i budzenia świadomości Kandydatki zarówno w trakcie dokonujących się przemian, jak i kształtowania się ich kierunków. Doceniam analityczne podejście do prezentowanego materiału, choć zabrakło mi podsumowań

poszczególnych rozdziałów, co pozwoliłoby na jednoznaczne określenie jaką perspektywę teoretyczną, interpretacyjną ostatecznie Autorka przyjmuje.

Treści poszczególnych rozdziałów – w moim przekonaniu - nie wyczerpują i nie uwzględniają w wystarczającym stopniu literatury z zakresu dyscypliny pedagogiki, tj. pedagogiki społecznej dotyczącej koncepcji kręgów środowiskowych (rodzina, grupa rówieśnicza, sąsiedztwo lokalne, szkoła, instytucje społeczne, placówki kultury i mass media). Jedyne wzmianki na ten temat znajdują się w rozdziale teoretycznym na s. 24 i w rozdziale metodologicznym na s. 59 (przywołanie klasyfikacji Kamińskiego, 1972). Na poziomie teorii wskazałabym na potrzebę odwołania do pedagogiki międzykulturowej i uzupełnienia treści o doświadczenie niepełnosprawności jako jedną z cech kulturowych, organizujących różnorodność i będących źródłem społecznego wykluczania (także w obszarze czasu wolnego); o kulturowe rozumienie doświadczeń osób z niepełnosprawnością; o ujęcie niepełnosprawności jako kultury mniejszościowej w kontekście jaki stwarza edukacja międzykulturowa. Współcześnie w diagnozie sytuacji dziecka z niepełnosprawnością istnieje potrzeba na wykorzystanie zasobów pedagogiki międzykulturowej w odniesieniu do reprezentantów kultury niepełnosprawności na co wskazują np. Urszula Klajmom-Lech (2017, 2019), Dariusz Wojakowski i Ewa Migaczewska (2024), tym bardziej, że Kandydatka diagnozuje praktyki edukacyjne, podkreśla orientację na podmiotowość osób z niepełnosprawnością jako grupy kulturowej.

Podsumowując, pomimo wskazanych usterek część teoretyczna prezentuje się interesująco. Kandydatka wykazała się wiedzą pedagogiczną w zakresie podejmowanego tematu, na poziomie wystarczającym, pozwalającym na ustalenie projektu badawczego.

Zasadność i poprawność przyjętych rozwiązań metodologicznych oraz zastosowanych procedur badawczych

Podjęcie decyzji o tym, jak badać uzależnione jest od odpowiedzi na pytanie co badać i przyjęcia określonych przesłanek odnośnie do natury badanych zjawisk. Przesłanki te prowadzą do umiejscowienia przedsięwzięcia badawczego w określonym modelu/podejściu do badań, każdy z tych modeli zawiera instrumenty (ilościowe vs jakościowe) pozwalające na realizację projektu badawczego zgodnie z jego założeniami.

Kandydatka wskazała, w jakim podejściu mieści się jej projekt badawczy. Przyjęła orientację konstruktywistyczną, która zakłada, że rzeczywistość społeczna istnieje realnie, jednak jest konstruowana i rekonstruowana przez jednostki w toku ich doświadczeń.

AB

W rozdziale założenia metodologiczne i organizacja badań mgr Barbara Baczyńska prawidłowo określa cel badań, problemy badawcze, zastosowane metody i narzędzia badawcze, organizację badań własnych (s. 57-72).

Celem badania Kandydatka uczyniła zrozumienie znaczenia funkcji czasu wolnego (odpoczynek, zabawa, zajęcia rozwijające) w procesie rewalidacji (w obszarze emocjonalnym, społecznym i edukacyjnym) uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, w wybranych kręgach środowiskowych (rodzina, grupa rówieśnicza, sąsiedztwo lokalne, szkoła, instytucje i organizacje społeczne, placówki kultury i mass media) (s. 57).

Badania mają jak pisze Autorka: „*charakter jakościowy, oparty na orientacji konstruktywistycznej w ramach dominującego modelu, z dopuszczeniem w tle badań perspektywy ilościowej*” (s. 63). Zastosowano triangulację metod (badania jakościowe i ilościowe) dla uzyskania pełniejszego obrazu funkcjonowania uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w czasie wolnym poza szkołą (s. 63). W moim przekonaniu zastosowano także triangulację teorii (różne perspektywy teoretyczne) i źródeł (dane pochodzące od różnych osób, z różnych miejsc terenu) (K. Konarzewski, 2000, s. 33).

Kandydatka w ramach badań jakościowych, zasadnie wybrała studium przypadku, ze względu na jego aplikacyjny charakter, polegający na uwzględnianiu funkcji czasu wolnego przez uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim w ich procesie rewalidacji (s. 62). Można byłoby dookreślić, że jest to studium zbiorowe, które „jest niczym innym jak studium instrumentalnym, rozciągającym się na kilka przypadków, intencjonalnie dobieranych przez badacza w celu pogłębienia rozumienia badanego zjawiska, problemu, procesu i tym samym skonstruowania teorii o szerszym zasięgu.” (D. Kubinowski, 2010, s. 172).

Technika (wywiad swobodny, nieskategoryzowany) i narzędzie badawcze (lista dyspozycji do wywiadu) zostały prawidłowo dobrane.

W badaniach ilościowych dane dotyczące struktury doby uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim oraz czynników warunkujących strukturę doby badanych uczniów zebrano przy pomocy arkusza ewidencji struktury dnia (ustrukturyzowany) oraz z dokumentacji (dzienniki lekcyjne, plany zajęć, orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych, rejestry zajęć dodatkowych).

W tej części pracy zauważalna jest dobra znajomość literatury metodologicznej z zakresu nauk społecznych, która ujawnia się trafnymi odwołaniami do wielu prac z tego zakresu (choć warto byłoby też sięgnąć do prac np. Dariusza Kubinowskiego). Badania zaplanowane i prowadzone są adekwatnie do celu badań.

Uwagę zwraca szczegółowe, staranne uzasadnienie celów badań oraz odwołania do teorii. Przyjęta organizacja badań oraz zastosowane procedury badawcze sprawiły, że Kandydatka pozyskała dużą ilość cennego poznawczo materiału empirycznego, który został poddany analizie ilościowej (statystyki opisowe, analiza korelacji) oraz analizie jakościowej (analiza danych jakościowych wspomagana była przez program komputerowy Atlas.ti). Materiał ten przedstawiła w dwóch rozdziałach w części empirycznej pracy.

Ważnym etapem w procesie badawczym jest wybór środowiska badawczego oraz odpowiedni dobór próby badawczej. Kandydatka określiła sposób doboru przypadków (próbkiowanie teoretyczne) (s. 69) i uzasadniła dobór 60 uczniów w wieku 9-16 lat (s. 70). Wskazała na uzyskanie pisemnej zgody rodziców i opiekunów prawnych na badania (s. 70). W rozprawie nie ma informacji na temat zgody/opinii Komisji Etyki na prowadzenie badań naukowych z udziałem ludzi tj. zgodności projektu badania naukowego z zasadami i standardami etycznymi, respektowania i poszanowania godności istoty ludzkiej, jej podstawowych praw i wolności.

Badania przeprowadzono wśród uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, w dwóch szkołach stanowiących – jak pisze Autorka - porównywalne środowiska edukacyjne oraz wychowawcze, oferujących szeroki wachlarz zajęć rewalidacyjnych i specjalistycznych. Tu oczekiwałabym szczegółowego uzasadnienia doboru placówek, tym bardziej, że zlokalizowane są w różnych środowiskach miejskich Katowice (około 306 tys. mieszkańców) i Żywiec (około 29 tys. mieszkańców). To różne środowiska nie tylko pod względem liczby ludności, ale i dostępnej infrastruktury do aktywnego spędzania czasu wolnego przez mieszkańców, wreszcie cech kulturowych.

Kwestie te powinny być dopracowane i opisane w rozdziale metodologicznym w przeciwnym razie można poddać w wątpliwość uzyskane wyniki.

Kandydatka pisze: „*Podejmowana analiza była jednocześnie próbą wyłonienia ujęcia teoretycznego, które może lepiej wyjaśnić rolę czasu wolnego i jego poszczególnych funkcji (odpoczynek, zabawa i zajęcia rozwijające) w procesie rewalidacji, w kontekście życia społecznego oraz kręgów środowiskowych, w tym przykładowo rodziny, grupy rówieśniczej, środowiska lokalnego, czy szkoły.*” (s. 71). W tym kontekście pojawia się pytanie o to, jakie ujęcie teoretyczne wyłoniło się z prowadzonych analiz w rozdziałach empirycznych?

Podsumowując stwierdzam, że przyjęte rozwiązania metodologiczne oraz zastosowane procedury badawcze są zasadne i poprawne.

Charakter i poziom dokonanych analiz empirycznych, sposób ich prezentacji oraz adekwatność wniosków

Wyznaczone i przyjęte problemy badawcze zgodnie ze schematem badań stanowią dla mgr Barbary Baczyńskiej wyznaczniki prezentacji i analizy uzyskanych wyników. Ten sposób prezentacji wyników trzeba uznać za dobry przykład zastosowania optyki diagnostycznej do interpretowania wyników badań własnych.

Część empiryczna pracy ujęta jest w dwóch rozdziałach.

W rozdziale V mgr Barbara Baczyńska koncentruje się przede wszystkim na: strukturze doby uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim oraz na czynnikach warunkujących strukturę doby uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim. W strukturze rozdziału nie wyodrębniono podpunktu 5.3 analogicznie do wyznaczonych w rozdziale metodologicznym 3 problemów szczegółowych tj. 1.1. Jak wygląda struktura dnia ucznia z niepełnosprawnością intelektualną? 1.2. Jakie czynniki wpływają na strukturę dnia uczniów z niepełnosprawnością intelektualną? 1.3. Jaką ilością czasu wolnego (dobowego) dysponują uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną? (wyniki dotyczące problemu 1.3 przedstawiono w podpunkcie 5.1).

Kandydatka stosuje metody wnioskowania statystycznego, zabieg ten jest ważny i potrzebny, podnosi niewątpliwie naukową wartość pracy, jednak przy ograniczonym/wąskim opisie tych wnioskowań, bez podania zasad (np. interpretacja wartości współczynników korelacji dla poszczególnych przedziałów: korelacja słaba, niska, umiarkowana wg określonego autora) pozostają one nieczytelne (np. s. 94, tabela 15).

W rozdziale VI pt. *Sposoby organizacji czasu wolnego i odpowiadające im funkcje w procesie rewalidacji uczniów niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu lekkim, w wybranych kręgach środowiskowych* omówiono: znaczenie przypisywane przez uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim doświadczeniom związanym z czasem wolnym (odpoczynek, zabawa, zajęcia rozwijające) i jego głównymi funkcjami w procesie rewalidacji, w wybranych kręgach środowiskowych; znaczenie przypisywane przez badanych wybranym kręgom środowiskowym (rodzina, grupa rówieśnicza, sąsiedztwo lokalne, środowisko szkolne, instytucje i organizacje społeczne, placówki kultury, mass media) dla wzbogacenia ich doświadczeń związanych z czasem wolnym i skuteczniejszym wykorzystaniem jego głównych funkcji w procesie rewalidacji w obszarze emocjonalnym, społecznym, w obszarze edukacyjnym; znaczenie przypisywane przez badanych uczniów doświadczeniom związanym z czasem wolnym i jego głównymi funkcjami (odpoczynek, zabawa, zajęcia rozwijające) w interakcjach z wybranymi kręgami środowiskowymi w procesie

rewalidacji; znaczenie przypisywane przez badanych uczniów wyzwaniom i barierom związanym z doświadczeniami czasu wolnego i wykorzystaniem jego głównych funkcji w procesie rewalidacji, w wybranych kręgach środowiskowych.

Zastosowane oprogramowanie - Program Atlas.ti - wspomogło pracę Kandydatki na poziomie generowania raportu z przeprowadzonych analiz. Przedstawiony raport jest dobry, ma ugruntowanie w zgromadzonym i przeanalizowanym materiale empirycznym, dowody potwierdzające wnioski przedstawiono w postaci cytatów z wywiadów. Prezentacja wyników przeprowadzonych badań jest rzetelna, logiczna i klarowna.

Generalnie w części empirycznej dostrzegam brak interpretacji i komentarzy własnych poprzez odniesienia do wyznaczającego poczynania badawcze podejścia konstruktywistycznego: „w podejściu konstruktywistycznym literatura jest traktowana jako kolejne źródło istotnych danych, stymuluje myślenie badacza i jest jednym z „głosów” uczestniczących w tworzeniu konstrukcji teoretycznych badacza” (D. Kubinowski, 2010, s. 179). Ponieważ w rozdziałach teoretycznych i metodologicznym nie zdefiniowano kategorii doświadczenia (konstruowania doświadczeń) kluczowej dla podejścia konstruktywistycznego, podobnie jak i nie przedstawiono szerszej charakterystyki kręgów środowiskowych oczekiwałam, że kategorie te wybrzmiały (tj. szersze wyjaśnienie teoretyczne bądź chociażby w przypisach krótki opis i wskazanie literatury przedmiotu), odegrają istotną rolę w części empirycznej w kontekście prowadzonych analiz.

Podkreślić należy, że koncepcja kręgów środowiskowych „pracuje” w części empirycznej (rozdział VI), pozwala na rozumienie badanych zjawisk i procesów, ale powinna też dawać się modyfikować, konstruować, by możliwa była jej permanentna aktualizacja.

Nade wszystko zauważam brak generowania nowej teorii, która mogłaby być wykorzystywana do tworzenia nowych sposobów eksplorowania i tym samym pogłębionego rozumienia badanej rzeczywistości.

Rozdziały V i VI przedstawiają opisowo materiał empiryczny, mało interpretacji i komentarzy własnych. Tą słabość nieco niweluje Autorka w zakończeniu. W którym przedstawia syntetyczne omówienie wyników badań w odniesieniu do poszczególnych problemów; wnioski w odniesieniu do struktury dnia uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim oraz analizy doświadczeń związanych z czasem wolnym, jego głównymi funkcjami, optymalizacją procesu rewalidacji, w wybranych kręgach środowiskowych (rodzina, grupa rówieśnicza, sąsiedztwo lokalne, szkoła, instytucje społeczne, placówki kultury, mass media).

Wyniki przeprowadzonych badań ilościowych i jakościowych są interesujące, pokazują znaczenie przypisywane przez uczniów z niepełnosprawnością intelektualną doświadczeniom związanym z czasem wolnym i jego głównymi funkcjami (odpoczynek, zabawa, zajęcia rozwijające) w procesie rewalidacji (w obszarach emocjonalnym, społecznym, edukacyjnym), w wybranych kręgach środowiskowych (rodzina, grupa rówieśnicza, sąsiedztwo lokalne, szkoła, instytucje społeczne, placówki kultury, mass media). Poznajemy pośrednio tą drogą także środowisko rodzinne, szkolne, lokalne.

Oceniając całość analizy wyników badań stwierdzam, że Kandydatka wykazała się wystarczającą umiejętnością prezentacji i analizy zgromadzonych w toku badań własnych materiałów, sformułowane wnioski są adekwatne.

Aspekt formalny pracy

Konstrukcja recenzowanej pracy jest przejrzysta i nie budzi wątpliwości. Analiza jej struktury pozwala na wyodrębnienie części teoretycznej, metodologicznej i części zawierającej analizę wyników przeprowadzonych badań. Praca składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów: trzech rozdziałów teoretycznych (ss. 9-56), założeń metodologicznych i organizacyjnych badań (ss. 57-72), dwóch rozdziałów empirycznych (ss. 73-220), zakończenia (ss. 221-238), bibliografii, spisu tabel, wykresów oraz aneksu. Praca liczy 238 stron bez bibliografii i aneksu.

Rozprawa posiada układ typowy dla prac o charakterze empirycznym. Przyjęta kolejność rozdziałów, podrozdziałów została podporządkowana istocie i logice przedmiotu badań i opisywanych w pracy zagadnień, jest więc uzasadniona merytorycznie i metodologicznie.

Dysertacja napisana jest komunikatywnym i klarownym językiem. Występuje konsekwencja w zapisie bibliograficznym, jest dobrze rozplanowana graficznie. Kandydatka dowiodła swoich umiejętności pisanie tekstu. W tekście zdarzają się uchybienia gramatyczne, stylistyczne, interpunkcyjne czy literówki. Nieczytelne są też niektóre wykresy: s. 77 wykres 2 (pola przedstawiające odsetek osób zakrywają istotne dane); s. 79 wykres 5 (analogiczna sytuacja). W opisach kolumn i wierszy błędy w podziale wyrazów s. 99, tabela 17. Na wykresach brak opisu osi pionowej np. czas s. 80 wykres 6. Niemniej są to błędy trudne do uniknięcia przy opisie tak obszernego materiału empirycznego. Wskazane w recenzji usterki nie rzutują na końcową ocenę rozprawy. Jest ona pozytywna.

Konkluzje

Pani mgr Barbara Baczyńska podjęła trudne i ambitne zadanie wyselekcjonowania „z gąszcza” różnych uwarunkowań tych, które obiektywnie warunkują czas wolny uczniów niepełnosprawnych intelektualnie i jego funkcje w procesie rewalidacji uczniów w wybranych kręgach środowiskowych. Zabrała się do tego zadania w sposób przemyślany, intelektualnie zdyscyplinowany.

Podjęte poczynania badawcze świadczą o ogromnej determinacji i poznawczej pasji Kandydatki. Uczyniła bowiem przedmiotem swoich badań problemy o charakterze naukowym, wyprowadzone i zoperacjonalizowane na podstawie świadomie przyjętych założeń teoretycznych i metodologicznych. Badania zostały adekwatnie do problemów zaplanowane. Dowodzi to opanowania przez Kandydatkę warsztatu metodologicznego. Ważnym elementem recenzowanej pracy jest jej odniesienie do praktyki pedagogicznej. Autorka przedstawiła kilka wniosków z badań i rekomendacji (s. 228) pomocnych w tworzeniu nowych rozwiązań w zakresie wykorzystania czasu wolnego w procesie rewalidacji uczniów i wspieraniu ich harmonijnego rozwoju a także projektowaniu środowiskowego modelu rewalidacji wokół aktywności czasu wolnego, angażując różne kręgi środowiskowe.

Stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Barbary Baczyńskiej pt. *„Czas wolny i jego funkcje w procesie rewalidacji uczniów niepełnosprawnych intelektualnie”*, przygotowana pod kierunkiem dr hab. Małgorzaty Orłowskiej, prof. AWSB spełnia wymagania stawiane dysertacjom doktorskim określone w art. 187 ustęp 1-4 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r. poz. 1668 z późn. zm.). Stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i wykazuje wysoką ogólną wiedzę teoretyczną Kandydatki w zakresie pedagogiki jako dyscypliny naukowej oraz potwierdza nabycie przez Nią umiejętności samodzielnego prowadzenia badań naukowych, ich analiz oraz ich opisywania.

Z pełnym przekonaniem rekomenduję Radzie Dyscypliny Naukowej Pedagogika Wydziału Nauk Stosowanych Akademii WSB w Dąbrowie Górniczej dopuszczenie mgr Barbary Baczyńskiej do kolejnych etapów przewodu doktorskiego.

Alina Janusz-Bonta